

HERMAN CAPPELEN:**Philosophy without Intuitions**

Oxford: Oxford University Press, 2012, 242 s.

Hoci sa pri riešení filozofických problémov spravidla príliš nezamýšľame nad tým, ako sa budujú teórie vo filozofii, aké metódy sa pri filozofickej práci používajú, aký druh evidencie sa využíva na potvrdzovanie či vyvracanie filozofických hypotéz a podobne, tieto a ďalšie metodologické otázky sa prinajmenšom v súčasnej analytickej filozofii dostávajú čoraz častejšie do popredia a literatúry z oblasti metafilozofie či metodológie filozofie pribúda. Pomerne vzácna zhoda panuje medzi metodológmi (analytickej) filozofie v tom, že pri testovaní a overovaní filozofických teórií majú osobitné postavenie *intuície*, ktorými disponujú bežní, filozofickými teóriami nezaťažení používateľa jazyka (autori G. Bealer, L. Bonjour, A. Goldman, H. Kornblith, E. Sosa, J. Weinberg a mnohí ďalší). Niektorí dokonca zdôrazňujú, že práve využívaním intuícií sa filozofický spôsob práce odlišuje od spôsobu práce v iných vedných disciplínach (napríklad A. Goldman). Podobná zhoda však už nepanuje, ak ide o otázky: Čo sú intuície? Akú majú povahu? Aké sú ich špecifické vlastnosti? Ako vznikajú? Odkiaľ sa berie ich schopnosť byť evidenciou pre či proti teóriám?

Herman Cappelen zasiahol do týchto diskusií originálnou knihou, v ktorej sa zamerá na fundamentálnu otázku: Naozaj sú intuície evidenciou, o ktorú sa analytici filozofii opierajú pri posudzovaní a testovaní filozofických teórií? Jeho odpoveď je jednoznačne záporná. Preto ďalšie z uvedených otázok ani nevznikajú. Cappelen poukazuje na to, že medzi pestovaním filozofie prvého rádu (tak nazýva filozofovanie o štandardných filozofických problémoch týkajúcich sa poznania, existencie, identity, kauzality, významu, dobra a podobne) a metafilozofickým skúmaním existuje obrovská priepasť. Spočíva v tom, že súčasné metafilozofické koncepcie skresľujú a dezinterpretujú spôsob, akým skutočne pracujú filozofi prvého rádu. Jeho kniha je pozoruhodným príspevkom zameraným predovšetkým na kritickú reflexiu súčasného stavu v metafilozofii.

Terčom jeho knihy je *téza o centrálnom postavení intuícií*, podľa ktorej sa „súčasní analytici filozofii spoliehajú na intuície ako na evidenciu (alebo ako na zdroj evidencie) v prospech filozofických teórií“ (s. 3). Podľa Cappelena sa v jej prospech v literatúre uvádzajú dva druhy argumentov: argument založený na tom, že vo filozofických textoch sa hovorí o intuíciách, a argument založený na tom, že filozofická prax využíva intuície. Celá kniha je v podstate zameraná na vyvrátenie týchto dvoch argumentov, a teda na odmietnutie tézy o centrálnom postavení intuícií.

Najprv sa však autor pokúša zosumarizovať charakteristické črty, ktoré sa intuíciám pripisujú v metodologických koncepciách a ktoré sa predpokladajú v téze o centrálnom postavení intuícií. Podľa jedného vymedzenia (Bealer) sú intuície mentálnymi stavmi *sui generis* (s. 8), a teda sú neredukovateľné na iné mentálne stavy. Podľa iného vymedzenia (van Inwagen, Lewis, Williamson) ide o presvedčenia ľubovoľného druhu (s. 9 – 11), pričom (i) môžu byť sprevádzané špecifickou fenomenológiou (Plantinga); (ii) môžu byť zdôvodnené osobitným spôsobom, napríklad konceptuálnou kompetentnosťou (Goldman, Sosa, Ludwig atď.) alebo

zvláštnym spôsobom vnímania (Gödel, Parsons); (iii) môžu sa vyznačovať špecifickým obsahom, napríklad tým, že ide o nevyhnutné pravdy (Bealer, Pust); (iv) môžu mať osobitnú etiológiu napríklad v tom zmysle, že sú spontánne (Ekman). Cappelen tvrdí, že každý z týchto názorov má svoje špecifické problémy a v konečnom dôsledku sú pre filozofiu (prvého rádu) irelevantné. Tvrdí, že intuície v ktoromkoľvek z týchto významov nie sú pre filozofiu relevantné (ak vôbec existujú). V nadväznosti na to ukazuje, že akékoľvek úsilie formulovať unitárnu metodológiu pre (analytickú) filozofiu založenú na jedinom zdroji evidencie zlyháva, keďže (analytická) filozofia využíva rozmanité a vzájomne nereducovateľné metodologické postupy (s. 21). Z toho by malo byť zrejmé, že Cappelenovou ambíciou nie je ponúknuť konkurenčnú metafizickú teóriu, no jeho ciele sú primárne negatívne: chce ukázať, že súčasná metafizika je postavená na ilúzii o význame intuícii vo filozofii, resp. na ilúzii o tom, že intuície v uvedenom zmysle vôbec existujú.

Po úvodnej kapitole nasledujú dve obsiahle časti, v ktorých sa analyzujú a odmietajú spomínané argumenty. Pokiaľ ide o prvý argument, Cappelen uznáva, že v textoch z analytickej filozofie sa často (od druhej polovice 20. storočia) objavujú výrazy ako „intuitívny“, „intuícia“ a podobne. Je však otáznave, či to máme považovať za fakt podporujúci tézu o centrálnom postavení intuícii, ktorá sa opiera o uvedené charakteristiky. Cappelen odpovedá záporne a svoju odpoveď podporuje vysvetlením výskytov výrazov ako „intuitívny“ atď. V prvom rade podrobne identifikuje, v akých zmysloch sa tieto výrazy používajú v nefilozofickej reči (2. kapitola). Táto kapitola je dôležitá preto, lebo v konečnom dôsledku sa ukáže, že filozofické používanie týchto výrazov je veľmi blízke bežnému používaniu, a že teda nenadobúdajú špecifický filozofický význam. Určitý rozdiel tu však je: Ako ukazuje Cappelen, v bežnej reči intuitívnosť pripisujeme rôznym veciam (návodom na používanie, melódiám, hre atď.), no vo filozofickej literatúre sa pripisuje takmer výlučne tvrdeniam, súdom, propozíciám atď. V 3. – 5. kapitole sa sústreďuje práve na takéto výskyty slova „intuitívny“.

Cappelen upozorňuje na to, že filozofi v drvivej väčšine používajú tieto slová bez hlbšieho premýšľania a nekladajú do nich nijaký špecifický význam. Ak sa vo filozofickom texte vyskytuje slovo „intuitívny“, Cappelen navrhuje tri možné interpretácie (s. 61 – 62):

1. Toto slovo možno úplne a bez náhrady z textu odstrániť, a pritom sa nijako nezmení obsahová ani argumentačná stránka textu.
2. Použitie tohto slova naznačuje, že dané tvrdenie treba brať s rezervou, keďže nie je podložené dostatočnou úvahou ani argumentáciou, resp. má len predbežnú povahu.
3. Použitie tohto slova naznačuje, že dané tvrdenie má predteoretickú povahu, teda bolo sformulované nezávisle od predmetného teoretického výskumu.

Všetky tri stratégie ilustruje pomocou obsiahleho empirického materiálu. Cappelen si ho pritom vyberá úmyselne tak, aby analyzoval *tie isté* texty, ktoré prívrženci tézy o centrálnom postavení intuícii považujú za kľúčové v jej prospech. Musím povedať, že to skutočne funguje, a to nielen v jednoduchých prípadoch, ale aj v pomerne komplikovaných situáciách (pozri s. 71 – 77).

Keďže stratégie 1. – 3. neposkytujú nijakú evidenciu v prospech špecifického filozofického využívania intuícii, ktoré formuluje téza o centrálnom postavení intuícii, a keďže tieto stratégie možno úspešne aplikovať na filozofické používanie slova „intuitívny“, argument založený na používaní tohto slova nemôže podporiť tézu o centrálnom postavení intuícii.

V druhej časti sa Cappelen venuje argumentu zloženom na filozofickej praxi. Podľa neho ide o dôležitejší argument, pretože obhajovia tézy o centrálnom postavení intuícii nemusia

svoju evidenciu opierať o skutočné používanie slov ako „intuitívny“ atď., ale o to, že filozofi sa na intuície spoliehajú implicitne (s. 95). Príkladom môže byť filozofická argumentácia, ktorá pracuje s myšlienkovými experimentmi alebo postupuje pomocou typizovaných či paradigmatických príkladov (s. 96), v ktorých ide o to, že filozof uvažuje o skutočných, príp. možných reakciách modelového respondenta na určitú situáciu. Respondentove reakcie by sa podľa prívržencov tézy o centrálnom postavení intuícii mali opierať práve o jeho intuície.

Zisťovanie implicitného využívania intuícii je komplikovaná záležitosť a musí byť dobre metodologicky podložená. Preto Cappelen venuje celú 7. kapitolu hľadaniu spoľahlivých indikátorov toho, či sa vo filozofickom texte autor (implicitne) spolieha na intuície v takom zmysle, aby to bolo zaujímavé z hľadiska tézy o centrálnom postavení intuícii (s. 111 – 129). Identifikuje tri kľúčové črty, ktoré by takýto text mal mať (s. 112 – 113):

1. Intuitívny súd (tvrdenie, propozícia) by mal mať špecifickú fenomenológiu, na základe ktorej sa jednoducho *javí* ako pravdivý.

2. Intuitívny súd by mal mať špecifické epistemické postavenie v tom zmysle, že sa síce využíva na zdôvodňovanie iných súdov, no sám žiadne zdôvodnenie nepotrebuje. To možno chápať tak, že (*i*) takýto súd nie je ani odvodený zo žiadnych iných súdov, ani nie je podložený žiadnou skúsenosťou (pamäťou, vnímaním), alebo tak, že (*ii*) je rezistentný proti akémukoľvek zdôvodneniu v tom zmysle, že aj keby sa ukázalo, že argumenty v prospech jeho zdôvodnenia neplatia, daný aktér bude aj naďalej presvedčený o pravdivosti súdu.

3. Intuitívny súd by mal byť založený výlučne na konceptuálnej kompetentnosti zainteresovaných aktérov.

V ôsmej (a najobsiahlejšej) kapitole, ktorá je kľúčová nielen v tejto časti, ale z hľadiska celej knihy, aplikuje túto diagnostiku na paradigmatické príklady. Veľmi podrobne a dôkladne rozoberá desať prípadov, o ktorých sa bežne predpokladá, že sa v nich autori opierajú o intuície, pričom – treba dodať – ide o príklady rôznej proveniencie: Nájde tu prípady z filozofie jazyka, etiky, epistemológie, metafyziky či filozofie mysle. Musím uznať, že Cappelen tu odviezol obdivuhodnú prácu. Žiadny prívrženec tézy o centrálnom postavení intuícii tak podrobne (ba ani len oveľa povrchnejšie!) neukázal, že intuície zohrávajú vo filozofii proklamovanú úlohu. O to dôveryhodnejšie vyznieva Cappelenov záver, že v žiadnom z týchto prípadov nemožno identifikovať uvedené črty 1 – 3, a preto sa v nich nevyskytuje (ani len implicitné) odvolávanie sa intuície vo filozofickom zmysle. Možno uzavrieť, že ani argument založený na filozofickej praxi nepodporuje tézu o centrálnom postavení intuícii.

Tu musím rozptýliť jedno možné podozrenie. Mohlo by sa totiž zdať, že Cappelenova argumentácia je induktívna a že z toho, že v určitých prípadoch sa intuície nevyužívajú tak, ako to proklamuje téza o centrálnom postavení intuícii, sa odvodzuje záver, že intuície sa takto vo filozofii nevyužívajú vôbec. Keby to tak bolo, Cappelenove výsledky by neboli až také zaujímavé. Pri pozornom čítaní však zistíme, že Cappelen takto nepostupuje a že jeho argument má nasledujúcu štruktúru:

1. Podľa tézy o centrálnom postavení intuícii úlohu evidencie vo filozofii zohrávajú (výlučne) intuície, teda súdy, ktoré sa vyznačujú uvedenými tromi charakteristikami.

2. Nie je však pravda, že evidencia vo filozofii má takúto povahu.

3. Analyzované príklady totiž ukazujú, že úlohu evidencie vo filozofii zohrávajú rôzne veci (napríklad pozorovanie, argumentácia, vedecké poznatky, predteoretické presvedčenia atď.).

4. Argument založený na filozofickej praxi preto nie je úspešný.

5. Téma o centrálnom postavení intuícií preto týmto argumentom nie je zdôvodnená.

Tento argument nie je induktívny a treba uznať, že je veľmi silný.

Keďže ani argument založený na používaní slova „intuitívny“, ani argument založený na filozofickej praxi nedokazuje, že intuície zohrávajú špecifickú úlohu evidencie pri testovaní filozofických teórií, téza o centrálnom postavení intuícií nie je pravdivá.

Posledné tri kapitoly knihy Cappelen venuje tomu, aby (i) sa vyrovnal s možnými námietkami proti jeho úvahám a argumentom (9. kapitola); (ii) ukázal, že filozofiu nemožno považovať za konceptuálnu analýzu a že neexistujú špecifické filozofické konceptuálne pravdy (10. kapitola); (iii) poukázal na to, že experimentálna filozofia, ktorá sa v súčasnosti rozmáha, je omyl, keďže téza o centrálnom postavení intuícií neplatí, a teda experimentálne testovanie intuícií (napríklad pomocou dotazníkov) je pre filozofiu irelevantné (11. kapitola).

Bez ohľadu na to, čo si človek myslí o metodológii filozofie a o využívaní intuícií, Cappelenova kniha bude skutočným intelektuálnym zážitkom pre každého zainteresovaného čitateľa. Je napísaná mimoriadne jasne, koncízne a zrozumiteľne. Jej argumentačná štruktúra je transparentná, každé dôležité tvrdenie je vysvetlené a zdôvodnené, analýza empirického materiálu (t. j. filozofických textov) je nielen precízna, ale aj poučná a užitočná. Možno len dodať, že žiadne svoje tvrdenie autor neobhajuje odvolávaním sa na intuície, ale podporuje ho serióznou argumentáciou či empirickým skúmaním. Túto knihu možno považovať za jednu z najlepších ukážok analytického filozofovania.

Marián Zouhar

Marián Zouhar
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR
e-mail: marian.zouhar@gmail.com

LÁSZLÓ VÖRÖS:

Analytická historiografia versus národné dejiny

Pisa: Pisa University Press, 2011, 230 s.

László Vörös v knihe *Analytická historiografia versus* národné dejiny* analyzuje populárnu historickú kategóriu „národa“. Autor, zjavne inšpirovaný konštruktivistickým pohľadom na históriu, sa však vo svojej knihe nezaobera výlučne historiografickými faktmi o „národoch“ (až na poslednú kapitolu, ktorá je prípadovou štúdiou), ale chce skôr skúmať spôsoby, akými historici narábajú s kategóriou „národa“ v súvislosti s historickým písaním. Vörös sa domnieva, že historici používajú kategóriu „národa“ často zvecňujúco a esencialisticky, čo znamená, že o „národe“ uvažujú ako o živej entite nachádzajúcej sa priamo v realite. No takéto uvažovanie

---

* V slovenčine je správne *versus*. Vzhľadom na to, že kniha vyšla s nesprávnou podobou tohto slova v nadpise, zachováваме ju aj v texte recenzie (pozn. redakcie).